สรุปคำบรรยาย

การคุ้มครองสิทธิชุมชน

รศ. ดร.กิตติศักดิ์ ปรกติ

สิทธิชุมชน

“ชุมชน” คือการรวมตัวของประชาชนที่มีผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน

มีการดำเนินกิจกรรมที่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง มีระบบบริหารจัดการ และสามารถแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้ ตาม พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 มาตรา 3

ฐานรัฐธรรมนูญของสิทธิชุมชน

สิทธิชุมชนได้รับการรับรองอย่างต่อเนื่อง และมีพัฒนาการตั้งแต่ **รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540** จนถึง **รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560**

2540 — พัฒนาการต่อเนื่อง — 2560

หลักคิดสำคัญ

1. คุ้มครองวัฒนธรรม ประเพณี และการจัดการทรัพยากร
2. ยึด **ความสมดุลและความยั่งยืน** เป็นกรอบสำคัญ
3. เชื่อมโยงกับความสงบปลอดภัย คุณภาพชีวิต และวิถีชุมชน
4. รัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดเงื่อนไขจำกัดสิทธิชุมชนไว้; กฎหมายกำหนดได้เพียง **วิธีการใช้สิทธิ**

มาตรา 43 : บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ

1 **อนุรักษ์และสืบสาน**
อนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงาม

2 **จัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน**
จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

3 **เข้าชื่อเสนอแนะต่อรัฐ**
เสนอให้รัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชน/ชุมชน หรือให้งดเว้นการกระทำที่กระทบความเป็นอยู่อย่างสงบสุข และต้องได้รับแจ้งผลโดยรวดเร็ว

4 **จัดสวัสดิการชุมชน**
ชุมชนมีสิทธิจัดให้มีระบบสวัสดิการของชุมชน เพื่อเกื้อกูลสมาชิกและความมั่นคงของการดำรงชีวิตร่วมกัน

หน้าที่ของรัฐที่เชื่อมโยงกับสิทธิชุมชน

มาตรา 51
ติดตาม เร่งรัด และฟ้องได้
เมื่อหน้าที่ของรัฐมีขึ้นเพื่อประโยชน์ประชาชนโดยตรง ประชาชนและชุมชนมีสิทธิติดตาม เร่งรัด และฟ้องหน่วยงานรัฐให้ดำเนินการตามกฎหมาย

มาตรา 57
อนุรักษ์ + ให้มีส่วนร่วม
รัฐต้องอนุรักษ์วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ พร้อมส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน และท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการ

มาตรา 58
ประเมินผลกระทบก่อนตัดสินใจ
โครงการที่อาจกระทบรุนแรงต้องศึกษา/ประเมินผลกระทบ รับฟังผู้มีส่วนได้เสีย เปิดเผยข้อมูลและเหตุผล ลดผลกระทบ และเยียวยาอย่างเป็นธรรมโดยไม่ชักช้า

เมื่อสิทธิชุมชนถูกกระทบ

กรอบวิเคราะห์ • กลไกคุ้มครอง • ตัวอย่างปัญหา • ข้อเสนอแนะ

ก สิทธิในทางหวงห้าม / ต่อสู้

ใช้คุ้มครองชุมชนจากการกระทำที่ล่วงล้ำหรือกระทบสิทธิที่รัฐธรรมนูญรับรอง

ข สิทธิในทางริเริ่ม / จัดการ

ชุมชนสามารถริเริ่ม จัดการ และมีส่วนร่วมเกี่ยวกับสาธารณสมบัติของแผ่นดินและทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง

ค สิทธิในทางเรียกร้อง

เรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐ “กระทำการ” หรือ “งดเว้นการกระทำ” เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนและชุมชน

4 ขั้นตอนพิจารณาปัญหาการละเมิดสิทธิเสรีภาพ

กรอบวิเคราะห์ทางรัฐธรรมนูญ

01

ขอบเขตของสิทธิที่คุ้มครอง

Extent of Protection (Schutzbereich)

ใครเป็นผู้ทรงสิทธิ? เนื้อหาที่คุ้มครองคืออะไร? อ้างสิทธิใดหรือมาตราใดได้บ้าง?

02

มีการใช้อำนาจรัฐมากระทบหรือไม่

Interference by Public Authority (Eingriff)

พิจารณาว่าการกระทำ/คำสั่ง/การอนุญาตของรัฐได้แทรกแซงหรือกระทบสิทธินั้นหรือไม่

03

มีความชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญหรือไม่

Constitutional Justification (Rechtsfertigung)

ตรวจทั้งด้าน “แบบพิธี” และ “เนื้อหา” ว่าฐานกฎหมายรองรับการใช้อำนาจหรือไม่

04

อำนาจนั้นยังติดข้อจำกัดอีกชั้นหรือไม่

Restriction of Restriction (Schranke der Schranken)

แม้มีฐานกฎหมาย ก็ต้องตรวจว่าการจำกัดสิทธิยังอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของรัฐธรรมนูญหรือไม่

ตัวอย่างปัญหาสิทธิชุมชน

1. **คัดค้านโครงการของรัฐ** หรือการอนุญาตให้เอกชนดำเนินโครงการที่อาจกระทบประชาชน ชุมชน หรือสิ่งแวดล้อม
2. **ชุมชนในเขตป่า/อุทยาน** อ้างการอยู่อาศัยหรือใช้ประโยชน์มาก่อนการประกาศเขต และเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการจัดการกับหน่วยงานรัฐ

มาตรา 213

สิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ

บุคคลที่ถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพซึ่งรัฐธรรมนูญคุ้มครอง มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อวินิจฉัยว่าการกระทำนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนด

ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมสิทธิชุมชน

- เสริมสร้าง **ความเข้าใจและความเชื่อมั่น** ในสิทธิชุมชนและการบังคับตามสิทธิ
- ทำให้ประชาชนและชุมชนเห็นช่องทางการใช้สิทธิอย่างเป็นรูปธรรม

บทบาทการตีความของศาลรัฐธรรมนูญ

- ตีความรัฐธรรมนูญให้สิทธิที่รับรองไว้ **มีผลบังคับจริง**
- ชี้ให้เห็น “**เนื้อหาขั้นต่ำ (Minimum Content)**” ของสิทธิเสรีภาพ และกำหนดหลักเกณฑ์เบื้องต้นเพื่อการบังคับใช้

KEY TAKEAWAY

สิทธิชุมชนไม่ใช่เพียงสิทธิในการ “คัดค้าน” แต่ครอบคลุมถึงสิทธิในการ **อนุรักษ์ จัดการ มีส่วนร่วม เรียกร้องต่อรัฐ และเข้าถึงกลไกคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ** โดยมีความสมดุลและความยั่งยืนเป็นแกนสำคัญ